Babol Univ Med Sci

Original Article

Caspian Journal of Scientometrics. 2021; 8(1): 10-21

Scientometric analysis of scientific outputs in the field of media and information literacy

Received: 16 Nov. 2020 Accepted: 13 Feb. 2021

Janavi E (PhD) [1]*

Abdi S (MSc) [1]

1. Policy Evaluation and STI Monitoring Departement, National Research Institute for Sience Policy (NRISP); Tehran, Iran.

Corresponding Author:

Elmira Janavi

Policy Evaluation and STI Monitoring Departement, National Research Institute for Sience Policy (NRISP); Tehran, Iran.

Email: **Janavi@nrisp.ac.ir**

Abstract

Background and aim: Due to the necessity of the relationship between the university and society, the aim of this study was a scientometrics analysis of researches in the field of media and information literacy (MIL) in strengthening the relationship between universities and social space.

Materials and methods: In this scientometric study, the statistical population was all articles published in the field of MIL as well as relationship between university and society in the Web of Science (WoS) from 2010 to 2019. The VOS viewer was used to draw a co-authorship map of all organizations, density map of countries and word co-occurrence map.

Findings: The highest and lowest scientific outputs related to this field were in 2017 and 2014, respectively. According to the results of VOS viewer software, there were 136 nodes and 3084 links in the map. Based on frequency clustering, the topics of "Higher Education", "Types of Media Literacy Levels", "Technology" and "New Curriculum" were identified as thematic clusters in the field of MIL. Moreover, Spain, Mexico and Chile had the highest density in the co-authorship network of MIL documents, respectively. Cluster analysis of the co-authorship network of countries in the field of MIL and relationship between university and social space indicated that this network was composed of 6 distinct clusters.

Conclusion: The co-occurrence of various words including "community", "university" and "digital space" in drawing the scientific map demonstrates the importance and necessity of close relationship between society and university in the context of digital and media space.

Keywords: **Scientometrics, Media literacy, Information literacy, Social space, University**

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]

[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]

[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

مجله علم‌سنجی کاسپین
Caspian Journal of Scientometrics

دانشگاه علوم پزشکی بابل، مجله علم سنجی کاسپین
سال هشتم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۰، صفحه ۲۱-۱۰

Original Article

تحلیل علم‌سنجی تولیدات علمی حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی

دریافت مقاله: ۹۹/۸/۲۶ پذیرش مقاله: ۹۹/۱۱/۲۵

المیرا جنوی (PhD)[*۱]
ساجده عبدی (MSc)[۱]

۱. گروه پژوهشی ارزیابی سیاست‌ها و پایش علم، فناوری و نوآوری، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول:
المیرا جنوی
تهران، خیابان شیراز جنوبی، خیابان استاد محمدامین قانعی راد (سهیل سابق)، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، گروه پژوهشی ارزیابی سیاست‌ها و پایش علم، فناوری و نوآوری.

Email: Janavi@nrisp.ac.ir

چکیده

سابقه و هدف: نظر به ضرورت ارتباط دانشگاه و جامعه، هدف این پژوهش تحلیل علم‌سنجی پژوهش‌های حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در تحکیم روابط دانشگاه‌ها با فضای اجتماعی بوده است.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از نوع علم‌سنجی است. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل کلیه‌ی مقاله‌های منتشر شده داخلی و خارجی در پایگاه وب‌آوساینس در دوره‌ی ۱۰ ساله از ابتدای سال ۲۰۱۹-۲۰۱۰ در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و ارتباط دانشگاه با جامعه است. جهت ترسیم نقشه هم‌تألیفی سازمان‌ها، نقشه چگالی کشورها و همچنین هم‌رخدادی واژگان از نرم‌افزار VOS viewer استفاده شده است.

یافته‌ها: بیشترین و کمترین تولیدات علمی در حوزه مورد بررسی به ترتیب در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۴ بود. بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از نرم‌افزار VOS viewer، تعداد ۱۳۶ گره و ۳۰۸۴ پیوند در نقشه وجود دارد. موضوعات «آموزش عالی»، «انواع سطوح سواد رسانه‌ای»، «فناوری و تکنولوژی»، و «برنامه آموزشی نوین» بر اساس خوشه‌بندی واژگان پربسامد، به عنوان خوشه‌های موضوعی حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی شناسایی شدند. همچنین کشورهای اسپانیا، مکزیک و شیلی در شبکه هم‌تألیفی مدارک حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی از بیشترین میزان چگالی برخوردار بوده‌اند. تحلیل خوشه‌ای شبکه هم‌تألیفی کشورها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و روابط دانشگاه با فضای اجتماعی نشان می‌دهد که این شبکه از ۶ خوشه متمایز تشکیل شده است.

نتیجه‌گیری: هم‌آیندی واژگان گوناگونی از خانواده «اجتماع»، «دانشگاه» و «فضای دیجیتال» در ترسیم نقشه علم، بیانگر اهمیت و لزوم ارتباط تنگاتنگ جامعه و دانشگاه در بستر فضای دیجیتالی و رسانه‌ای است.

واژگان کلیدی: **علم‌سنجی، سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، فضای اجتماعی، دانشگاه**

مقدمه

در جامعه کنونی شاهد پیدایش اشکال فراچاپی تولید، توزیع و درک رسانه‌ای هستیم که از رسانه‌های الکترونیک دیجیتال استفاده می‌کنند (۱). به فراخور زمان مفهوم سواد از توانایی خواندن و نوشتن به بهره‌برداری از امکانات که زمینه دسترسی ساده‌تر و سریع‌تر و گسترده‌تر به اطلاعات را فراهم می‌آورد، تغییر یافته است (۲).

در عصر اطلاعات، مفهوم جدید سواد، در دو بعد رسانه‌ای و اطلاعاتی است و مبتنی بر قابلیت‌ها و سایر مهارت‌هاست و همگام با آموزش‌های رسمی در تکمیل مهارت‌ها و دانستنی‌های گوناگون مردم نقش اساسی دارند. انتقال به عصر اطلاعات، سازمان‌های مختلفی را مجبور ساخته است تا خود را با تغییرات جامعه همراه سازد (۳). به همین دلیل یونسکو (Unesco) سال‌هاست طرحی به نام MIL (Media & Information Literacy) یا سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را راه‌اندازی کرده است و دستورالعمل‌ها و استانداردهای مختلفی را برای آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مطرح نموده است.

همچنین یونسکو در سی و چهارمین جلسه کنفرانس عمومی خود در سال ۲۰۰۷، مدیران کل را به حمایت بیشتر از سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به منظور ارائه فرصت به کاربران هنگام قضاوت آگاهانه درباره رسانه و منابع اطلاعاتی و گسترش مشارکت مدنی در رسانه‌ها دعوت کرد (۴). از این رو به منظور پویایی نظام آموزش عالی و ایجاد یک فضای پژوهشی در دانشگاه‌ها و محافل عمومی لازم است که در دوره‌های کارشناسی، مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سواد علمی دانشجویان به طور هم‌زمان بهبود یابد تا در آینده به حداکثر ظرفیت علمی خود برسند (۵). سواد رسانه‌ای حوزه‌ای غنی و میان‌رشته‌ای است که در بسیاری از زمینه‌ها ودیدگاه‌های علمی مانند جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، آموزش، نظریه سیاسی، ارتباطات، هنر و زیبایی‌شناسی ریشه دارد. برخی مطالعات کیفی وجود دارد که ادبیات سواد رسانه‌ای را برای شناسایی ساختار و گرایش‌ها در این زمینه مورد بررسی قرار می‌دهد و در عین حال، هیچ مطالعات کمّی وجود ندارد که تلاش کند تا

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

این حوزه را ترسیم نماید (۶). همین‌طور در زمینه سواد اطلاعاتی Senn Breivik (۲۰۰۵) معتقد است دستیابی به آن یکی از دستاوردهای مطلوب آموزش عالی می‌باشد که بشر را قادر می‌سازد تا در تمام دوران زندگی خود به طور مستمر و هوشمندانه در جهت تکامل پیش رود و در جامعه به عنوان یک شهروند مطلع همکاری نماید (۷). همچنین با یادگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی قادر به استفاده از طیف وسیعی از منابع اطلاعاتی به منظور گسترش دانش، پرسش‌های آگاهانه و توان تفکر انتقادی خود باشد.

کتابسنجی به ابزار استاندارد سیاست علم و مدیریت تحقیقات در دهه‌های اخیر تبدیل شده است. تمام تالیفات مهم شاخص‌های علمی، به شدت از آمار انتشار و استناد و سایر تکنیک‌های کتابشناسی پیچیده بهره می‌برند (۸) و علم‌سنجی از روش‌های کمّی است که به ارزیابی و مقایسه انتشارات علمی دانشگاه‌ها، مؤسسات علمی، موضوعات خاص و نویسندگان می‌پردازد. یافته‌های حاصل از مطالعات علم‌سنجی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست‌گذاری برای توسعه علم، فناوری و نوآوری در کشورهای مختلف جهان است. از طرفی مطالعات علم‌سنجی در سطح بین‌المللی از اهمیت خاصی برخوردار است، از آنجا که فرصت مقایسه و ایجاد رقابت علمی در سطحی وسیع را فراهم می‌آورد در نهایت هماهنگی برون‌دادهای علمی کشورها به سمت استانداردهای جهانی تولید علم را سبب می‌شود (۹).

این پژوهش رصد علم‌سنجی حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی را هدف قرار داده است تا نقش آن را در تحکیم روابط دانشگاه با فضای اجتماعی مورد مطالعه قرار دهد. سواد رسانه‌ای (Media Literacy) شامل فعالیت‌هایی است که به افراد اجازه دسترسی، ارزیابی انتقادی، و یا ایجاد یا دستکاری در رسانه‌ها را می‌دهد. سواد رسانه‌ای به یک رسانه یا پلتفرم محدود نمی‌شود (۱۰). انجمن ملی آموزش سواد رسانه‌ای آمریکا (US-based National Association for Media Literacy Education) آن را توانایی دسترسی، تحلیل، ارزیابی، ایجاد و عمل با استفاده از همه اشکال ارتباطات تعریف می‌کند. آموزش سواد رسانه‌ای به منظور ارتقاء آگاهی از نفوذ رسانه‌ها و ایجاد یک موضع فعال نسبت به مصرف و ایجاد رسانه‌هاست (۱۱). همچنین انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی (Association of College & Research Libraries, 2016) سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعه‌ای از توانایی‌های یکپارچه شامل کشف تأمل‌برانگیز اطلاعات، درک چگونگی تولید و ارزش‌گذاری اطلاعات و استفاده از اطلاعات در ایجاد دانش جدید و مشارکت در جوامع یادگیری تعریف می‌کند. برنامه آموزش سواد اطلاعاتی با راهنمایی اصول یادگیری، همکاری و تدریس مؤثر، شامل انواع فعالیت‌های آموزشی ارائه شده توسط کتابخانه دانشگاه است. این برنامه با اهداف سازمانی و برنامه درسی همگام است و به موفقیت دانشجویان و یادگیری مادام‌العمر کمک می‌نماید. دانشجویان حوزه سواد اطلاعاتی به دنیای پیچیده اطلاعات واقف هستند. در مورد اطلاعاتی که با آن‌ها مواجه می‌شوند در هر فرمت فکر می‌کنند و قادر به یافتن اطلاعات مناسب برای بافت و نیاز خود هستند. مهارت آن‌ها به طور یکپارچه از یک برنامه و وضعیت به دیگری منتقل می‌شود و پایه‌ای برای یادگیری مادام‌العمر ایجاد می‌کند (۱۲). فعالیت‌های دانشجویان همچون جمع‌آوری و ارزیابی مؤثر اطلاعات به طور مناسب، شناسایی منابع اطلاعاتی مناسب سازگار با شخصیت آن‌ها، ارزیابی و درج انتقادی از اطلاعات برای رفع نیاز به اطلاعات خاص، بهره‌گیری از فناوری اطلاعات مناسب و شناسایی اصل مالکیت معنوی و کاربردهای حقوقی و اخلاقی اطلاعات از نتایج آموزشی دانشجویان دانشگاه پیتسبورگ (University of Pittsburgh) است که نشان‌دهندهٔ تأثیر سواد اطلاعاتی در رفتار یادگیری دانشجویان این دانشگاه است (۱۳).

غنبری باغستان به مطالعه و تحلیل مسیر روند رشد تولیدات علمی در زمینه "سواد رسانه‌ای" در پایگاه استنادی "وب‌آوساینس" در بازه‌ی زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹ پرداخت و دریافت توزیع جغرافیایی و زبانی تولید علمی در زمینه "سواد رسانه‌ای"به صورت ملموسی ناهمگن و به سمت کشورهای پیشرفته غربی جهت‌دار است. به لحاظ کیفی، موضوع "جوانان"، "آموزش"، "رفتار" و "تلویزیون" مهمترین محورهای مفهوم‌پردازی و مبنای تحقیقات تجربی در این زمینه بوده است. همچنین، کشورهای در حال توسعه، به‌رغم مسایل مبتلابه، با توجه به فقدان حضورشان در شبکه بین‌المللی تحقیق و توسعه در این حوزه، نقش کمتری در گسترش ادبیات مربوط به "سواد رسانه‌ای" داشته‌اند (۱۴). از میان پژوهش‌های منتشر شده به زبان انگلیسی، اسدزندی و همکاران، در پژوهشی به بررسی ادبیات سواد رسانه‌ای بر اساس ۵۱۰ مدرک اسکوپوس تا سال ۲۰۱۱ پرداخت و نشان داد تعداد نشریات در زمینه سواد رسانه‌ای طی سال‌ها به طور پیوسته افزایش یافته است و بیشترین تعداد به سال ۲۰۱۱ مربوط است (۱۵). ایالات‌متحده با ۱۹۰ مدرک (۳۷,۲۵ درصد)، انگلستان با ۴۳ مدرک (۸,۴۳ درصد)، و استرالیا با ۱۴ سند (۲,۷۴ درصد)، برجسته‌ترین کشورها در این زمینه بودند که از بین آن‌ها، پرافتخارترین نویسندگان با نام‌های Austin، Hobbs و Cheung شناخته می‌شدند. درنهایت، ایالات متحده، نقش مهمی در افزایش کمیت و کیفیت سواد رسانه‌ای داشته است. از سوی دیگر، پژوهش Hsieh و همکاران، در بررسی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های سواد اطلاعاتی از سال ۱۹۸۸ تا ۲۰۱۰ در ایالات متحده و تایوان، نشان داد که پایان‌نامه‌های مربوط به سواد اطلاعاتی در تایوان به سرعت رشد یافته است و تعداد بیشتری از آن‌ها در ایالات متحده منتشر شده است. هم‌چنین اولین پایان‌نامه دکتری در ایالات متحده در سال ۱۹۸۸منتشر شده در حالی‌که اولین پایان‌نامه کارشناسی ارشد درتایوان در سال ۱۹۶۶ منتشر شده است. تفاوت‌های قابل توجهی بین ایالات متحده و تایوان در سه نوع تحقیقات سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی و سواد دیجیتالی وجود دارد همچون نوع روش‌شناسی که در پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در ایالات متحده اجرا می‌شود، متفاوت از آن است که در تایوان به کار برده می‌شود (۱۶). همچنین Özçınar و Öztürk به بررسی ساختار فکری حوزه سواد رسانه‌ای پرداختند و با استفاده از روش علم‌سنجی و به‌ویژه شاخص "استناد" نشان دادند علاوه بر مقولات و رویکردهای ادبی،

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

عناوین و موضوعات بیشتری از جمله حوزه‌های روانشناسی اجتماعی و حوزه‌های بهداشتی به عنوان زمینه‌های سواد رسانه‌ای مشخص شده‌اند. همچنین از آنجا که سواد رسانه‌ای به برنامه‌های ملی و بین‌المللی مربوط می‌شود، در بررسی دقیق مشارکت‌های متقابل، مطالعات سواد رسانه‌ای بیشتر در ایالات متحده، انگلستان و اسپانیا انجام می‌شود. همکاری بین اروپا و ایالات متحده بسیار زیاد و بین آسیا و سایر نقاط جهان بسیار کم است (۶). علاوه بر این، Park و همکاران به مطالعه سواد دیجیتالی (Digital Literacy)، سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT Literacy)، سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای از نگاه علم‌سنجی پرداختند و دریافتند "سواد"، "فناوری اطلاعات و ارتباطات"، "برنامه درسی"، "نگرش، اعتقاد و رفتار زبان‌آموزان" از جمله کلمات کلیدی تحقیق به شمار می‌روند. مفاهیم مرتبط با کلمات کلیدی "سواد داده-ها"، "سواد محاسباتی"، "سواد تحلیلی" و "سواد زیرساختی" هستند که موضوعات پژوهش را پوشش می‌دهند. همچنین خوشه‌های همکاری مشترک متعلق به آمریکا و کشورهای اروپایی می‌شود (۱۷).

مسئله مورد مطالعه در این پژوهش، بررسی وضعیت کلی نشر مقاله‌های پژوهشی منتشر شده در ایران و جهان، در زمینه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و نقش آن در ارتباط دانشگاه و جامعه بر اساس متغیرهای نسبت مقالات منتشر شده در جهان و ایران، فعال‌ترین دانشگاه‌های ایران و جهان، موضوعات تحت پوشش و کشورهای فعال است. از طریق علم‌سنجی و بررسی مقاله‌های منتشر شده در این زمینه، می‌توان متوجه این مسئله شد که با توجه به اهمیت مسئله سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی دانشگاهیان در ارتباط با عموم جامعه، به طور کلی در انتشارات جهان و ایران تا چه میزان بدان پرداخته شده است. با استفاده از علم‌سنجی به عنوان یک شاخص علمی شناخته شده می‌توان خلاءهای احتمالی پژوهشی در حوزه مورد مطالعه را مشخص و در جهت رفع آن گام برداشت.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع علم‌سنجی است. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل کلیه‌ی مقاله‌های منتشر شده داخلی و خارجی در پایگاه Web of Science (WoS) در دوره‌ی ۱۰ ساله از ابتدای سال ۲۰۱۰-۲۰۱۹ در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و ارتباط دانشگاه و جامعه است. جهت ترسیم نقشه هم‌تألیفی سازمان‌ها، نقشه چگالی کشورها و همچنین هم‌رخدادی واژگان از نرم‌افزار VOS viewer استفاده شده است.

قابل ذکر است که به منظور تحلیل محتوا، چک‌لیستی از متغیرهای مورد نظر جهت شناسایی مورد استفاده قرار گرفت و برای تحلیل‌های بعدی وارد نرم‌افزار اکسل شد. همچنین برای اطمینان از صحت مرور، در انتهای جمع‌آوری داده‌ها، بار دیگر کلیه داده‌ها با منابع مطابقت داده شد. کلیه‌ی مقالات اعم از ترجمه، تألیف و گزارش، تحت نام هر سازمان یا دانشگاهی در داده‌های پژوهش محاسبه شد. به منظور گردآوری داده‌ها ابتدا کلیدواژه‌های مرتبط با سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در تحکیم روابط دانشگاه با اجتماع، تعیین گردید، این کلیدواژه‌ها شامل: سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی، دانشگاه، اجتماع و منابع باز و ... به زبان انگلیسی بودند.

کلیدواژه‌های مورد نظر در پایگاه مذکور جستجو و نتایج به سال‌های ذکر شده محدود شد و مقالاتی که به زبان انگلیسی منتشر شده‌اند در نظر گرفته شد و نهایتا تعداد ۱۳۳۹ مقاله در تاریخ ۲۰۲۰/۸/۵، بازیابی و برای تحلیل‌های بعدی وارد نرم‌افزار اکسل شد. همچنین برای اطمینان از صحت روایی و پایایی، در انتهای جمع‌آوری داده‌ها، بار دیگر کلیه‌ی داده‌ها با هدف پژوهش مطابقت داده شد. در این پژوهش، از مفاهیم و کلیدواژه‌های توصیفگر خود نویسندگان مدارک استفاده شده است و پیش‌فرض این است که کلیدواژه‌های مقالات به دقت توسط نویسندگان انتخاب شده‌اند. جهت هم‌رخدادی واژگان و نیز مؤسسات، فرایند پاک‌سازی داده‌ها انجام شد. این فرایند شامل یکدست کردن حالت‌های مفرد و جمع کلمات، یکدست کردن کلماتی که به شکل اختصاری نوشته شده‌اند، کلمات بازیابی شده نامرتبط و مواردی مانند آن است.

واژگان و مفاهیم یک مجموعه از مدارک نشان‌دهنده‌ی محتوای آنهاست، لذا، با محاسبه‌ی میزان همایندی مفاهیم می‌توان ساختار موضوعی حوزه‌های علوم را ترسیم کرد. خوشه‌بندی یک فعالیت توصیفی است که شناسایی گروه‌بندی طبیعی داده‌ها را مورد کاوش قرار می‌دهد (۱۸).

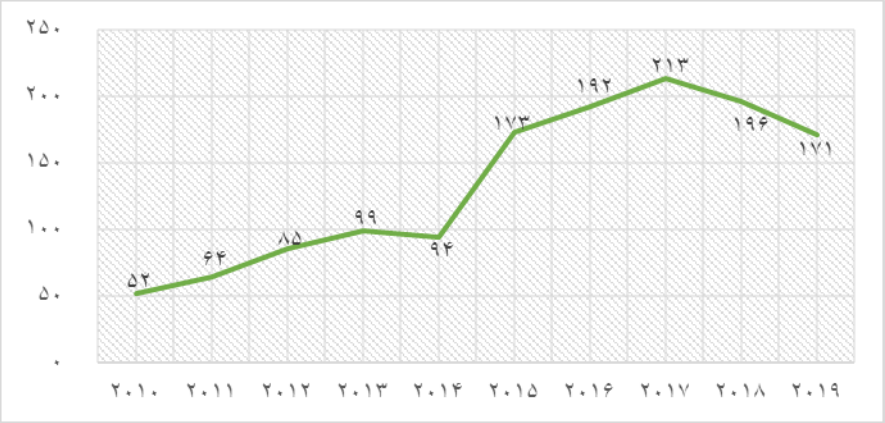
ts= ((“Media Literacy”) or (“Information Literacy”) or (“Academic Literacy”) or (“Technological Literacy”)) **AND** ts= ((“Social Space”) or (“Social Climate”) or (“Social Environment”) or (community) or (communication) or (integration) or (“open science”)) **AND** ts= ((“academic relationship”) or (“Academic Communication”) or (“Academic Relation”) or (“Education”) or (“Education Space”) or (Student) or (“Higher Education”) or (University) or (School) or (Collage)) **AND** (py=2010-2019)

یافته‌ها

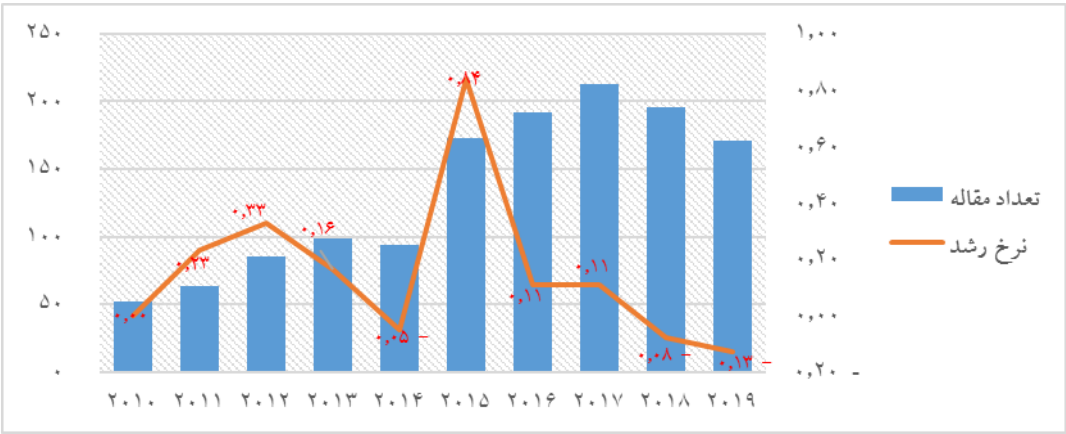
در مجموع، ۱۳۳۹ مدرک علمی با موضوع سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در تحکیم روابط دانشگاه با فضای اجتماعی در پایگاه اطلاعاتی وبگاه دانش داخلی و خارجی مورد مطالعه قرار گرفت. پس از اینکه مقالات مورد تحلیل محتوا قرار گرفت، نتایج تحلیل وارد نرم‌افزار اکسل شد. برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از آمار توصیفی (مانند فراوانی، درصد فراوانی و ...) استفاده شد. در نمودار ۱، توزیع تولیدات

علمی حوزه مورد بررسی در بازه زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۰ ارائه شده است. در فاصله سال‌های مورد بررسی بر تعداد تولیدات علمی حوزه مورد مطالعه افزوده شده است. تعداد مقالات در سال ۲۰۱۹ نسبت به سال ۲۰۱۰ تقریبا سه برابر شده است. همانطور که مشخص است بیشترین تولیدات علمی در حوزه مورد مطالعه در این بازه زمانی در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ منتشر شده است. بیشترین تولیدات علمی با ۲۱۳ رکورد در سال ۲۰۱۷ و کمترین آن تنها با ۹۴ رکورد در سال ۲۰۱۴ منتشر شده است. یک جهش صعودی در تولیدات علمی این حوزه از ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۵ به وقوع پیوسته است. همچنین میانگین تعداد تولیدات علمی منتشرشده در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در هر سال به طور تقریبی ۱۳۴ رکورد بوده است (نمودار ۱).

یافته‌ها نشان می‌دهد اولین نرخ رشد منفی با ۵- درصد در فاصله سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۴ روی داده است. در سال‌های اخیر نیز با روند نرخ رشد منفی با ۸- درصد در سال ۲۰۱۸ و ۱۳- درصد در سال ۲۰۱۹ با بیشترین میزان نرخ رشد منفی، در بازه زمانی مورد مطالعه مواجه شده است. همچنین تنها نرخ رشد یکسان با میزان ۱۱ درصدی مربوط به فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ است (نمودار ۲).

نمودار ۱. پراکندگی تولیدات علمی حوزه مورد بررسی در بازه زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹

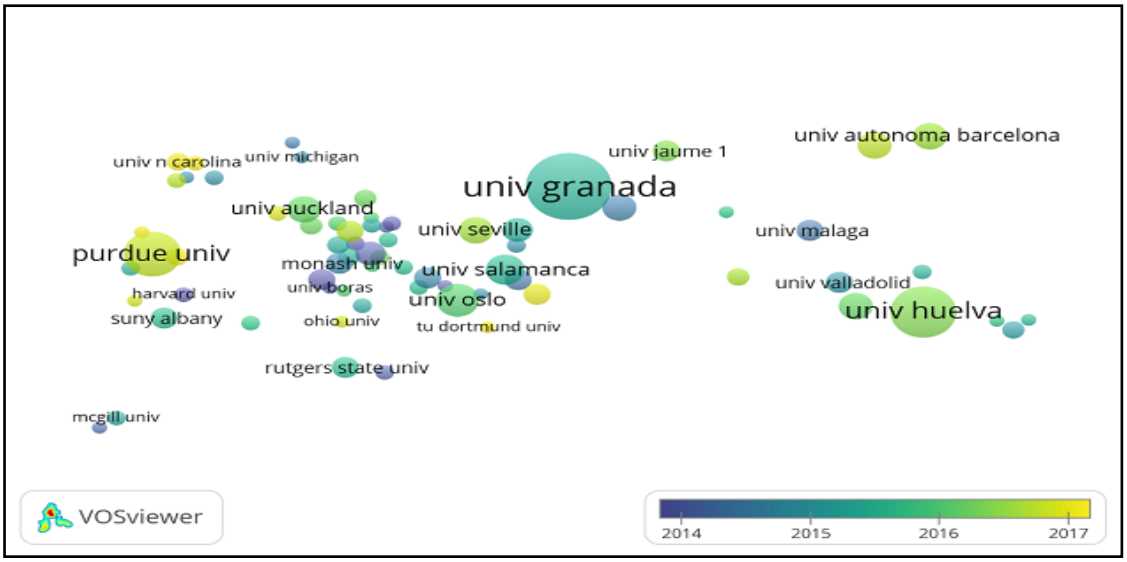

نمودار ۲. روند رشد مقالات در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی

همچنین درصد تغییرات سالانه مقالات حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در سال‌های اخیر وضعیت نسبتا خوبی نداشته که این روند در طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۹ به نسبت سال ۲۰۱۷ روند منفی داشته است (نمودار ۲).

همچنین بین سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۵ یک جهش صعودی در این زمینه مشاهده گردیده و نرخ رشد به ۸۴ درصد رسیده است. پس از آن تا سال ۲۰۱۷ با روند صعودی در این زمینه، شاهد افزایش تولیدات با نرخ رشد ۱۱ درصد هستیم. به طور کلی روند تولیدات علمی از سال ۲۰۱۰ به طور میانگین با نرخ رشد ۱۵ درصد در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی روند افزایشی داشته است. جهت شناسایی دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی برتر در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی که بیشترین تولیدات علمی در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و نقش آن در تحکیم روابط دانشگاه و فضای اجتماعی را در پایگاه وبگاه دانش داشتند، دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی برتر بر حسب تعداد آثار تولیدی در این حیطه با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer در تصویر ۱ نمایش داده شده است.

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

تصویر ۱. نقشه علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی برتر تولیدات علمی در حیطه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی

جهت شناسایی مؤسسات فعال در تالیف تولیدات علمی حوزه موصوف، نام موسساتی که بیش از ۴ مدرک دارا بودند، با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer شناسایی و استخراج گردید. در این شبکه بالاترین تولیدات علمی متعلق به "دانشگاه گراندا (university of Granada)" با ۲۲ مدرک و "دانشگاه هوولا(University of Huelva)" با ۱۷ مدرک است که هر دو دانشگاه متعلق به کشور اسپانیا هستند. بعد از آن‌ها، "دانشگاه پوردو (Purdue University)" در کشور ایالات متحده با ۱۵ مدرک از برترین دانشگاه‌ها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی محسوب می‌شود. در تصویر ۱، گره‌هایی که دارای رتبه‌ی بالاتری نسبت به سایر گره‌ها همچون دانشگاه گراندا و هوولا هستند در طیف رنگی سبز پررنگ تا سبز کم‌رنگ جای گرفته‌اند و دربردارنده بیشترین تولیدات علمی در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی هستند. بدین ترتیب می‌توان برداشت کرد که برترین دانشگاه‌ها و مؤسسات در فاصله سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ تعلق دارد. در این میان، طیف رنگی بنفش و زرد که دایره‌های کوچکتری را به خود اختصاص داده‌اند، دانشگاه‌هایی را که از تولیدات علمی کمتری برخوردارند، پوشش می‌دهند.

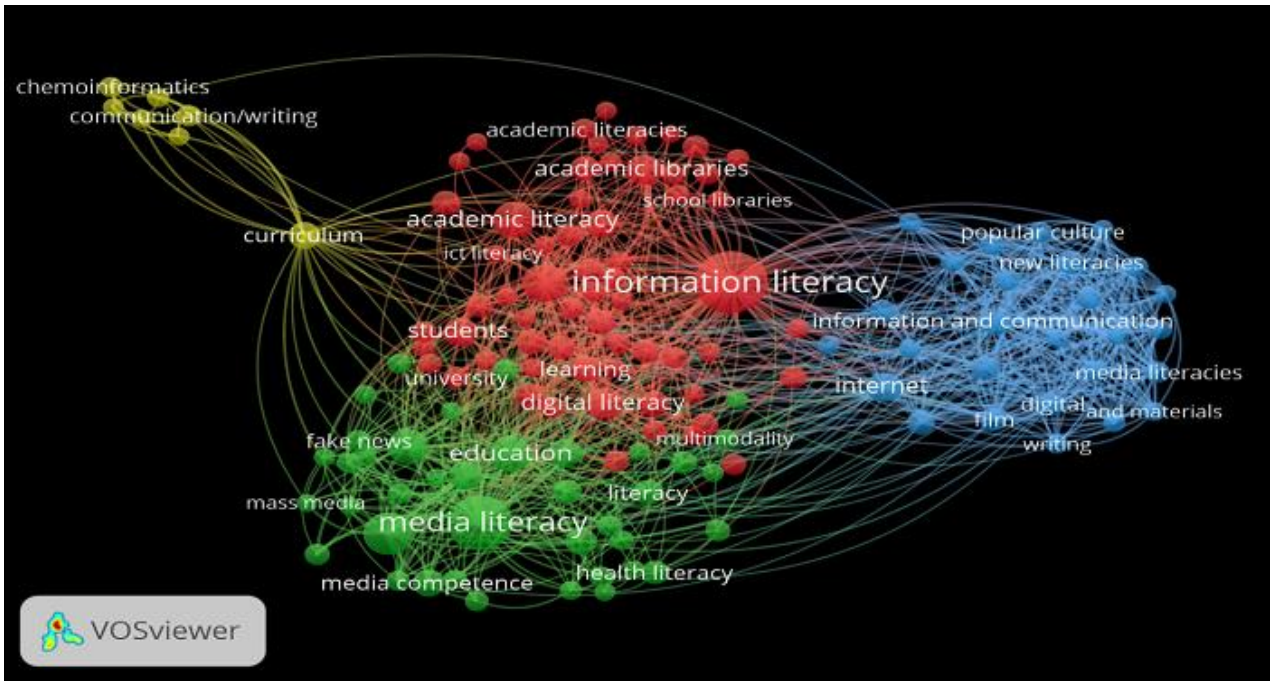
پس از تحلیل و یکدست‌سازی واژگان تولیدات علمی، تعداد ۱۲ واژه از ۴ خوشه که دارای بالاترین فراوانی بودند، در جدول ۲، نمایش داده شده است. همانطور که در این جدول قابل مشاهده است، واژگان «سواد رسانه‌ای»، «سواد اطلاعاتی»، «اینترنت» و «برنامه آموزشی (Curriculum)» دارای فراوانی بالایی در دامنه‌ی واژگان این حوزه هستند. وجود واژگانی همچون «ارتباطات»، «آموزش» و «آموزش عالی» در ردیف دوم هر یک از خوشه‌های مطرح شده، بیانگر اهمیت و لزوم ارتباط تنگاتنگ جوامع و دانشگاه در بستر فضای دیجیتالی و رسانه‌ای است. این جوامع علمی است که از طریق ارتباطات و با بهره‌گیری از ابزارهای نوین در مدیاهای گوناگون به آموزش علمی در سطح جوامع می‌نمایند.

جدول ۱. توزیع فراوانی واژگان برتر مرتبط با خوشه‌های مهم حوزه سواد رسانه‌ای و سواد طی دوره ده‌ساله ۲۰۱۹-۲۰۱۰

رتبه	خوشه‌ها	واژگان برتر	فراوانی
۱	خوشه ۱	Information Literacy	۲۹۸
	خوشه ۲	Media Literacy	۲۰۸
	خوشه ۳	Internet	۲۸
	خوشه ۴	Curriculum	۲۲
۲	خوشه ۱	Higher Education	۶۳
	خوشه ۲	Media Education	۹۰
	خوشه ۳	Information and Communication	۲۱
	خوشه ۴	Communication/ writing	۱۰
۳	خوشه ۱	Academic Literacy	۵۵
	خوشه ۲	Education	۵۳
	خوشه ۳	Film	۱۴
	خوشه ۴	Chemoinformatics	۹

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

به طور کلی، در نقشه‌های هم‌رخدادی، هر گره، نشان‌دهنده یک کلیدواژه و اندازه‌ی هر گره، نشانگر رخداد کلیدواژه در مجموعه مدارک است. گره‌ها توسط خطوطی که نشان‌دهنده‌ی هم‌رخدادی هر کلیدواژه با سایر کلیدواژه‌ها است، به یکدیگر متصل هستند. این خطوط بر اساس وزن‌شان به صورت باریک‌تر و ضخیم‌تر (روشن‌تر و تیره‌تر) دیده می‌شوند. در پژوهش حاضر، پس از همسان‌سازی واژگان بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از نرم‌افزار VOS viewer، تعداد ۱۳۶ گره و ۳۰۸۴ پیوند در نقشه وجود دارد. در تصویر ۲، گره‌هایی که دارای رتبه‌ی بیشتری هستند، به صورت دایره‌های بزرگتر نشان داده شده‌اند. هم‌آیندی واژگان در یک مدرک نشان‌دهنده‌ی محتوای آن است، بنابراین اگر میزان این هم‌رخدادی اندازه‌گیری شود، می‌توان شبکه مفاهیم یک زمینه‌ی علمی را ترسیم کرد. به‌عنوان مثال، قرار گرفتن گره "دانشجو (Student)" در نزدیکی گره "دانشگاه (University)" نشان‌دهنده‌ی ارتباط نزدیک آنهاست. از طرف دیگر نقش میانجی‌گری گره‌هایی با مضمون سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی بین گره‌هایی با مضمون فضای دانشگاهی و گره‌هایی با مضمون روابط اجتماعی بیانگر نقش پررنگ سواد رسانه‌ای بین دو مفهوم دانشگاه و جامعه است (تصویر ۲). بین دو حوزه تحلیل هم‌رخدادی واژگان، روشی مناسب برای ترسیم ساختار دانش و ترسیم نقشه‌های موضوعی در قالب خوشه‌هاست که مزیت‌های بالاتری نسبت به سایر رویکردهای تحلیلی مانند تحلیل استنادی در حوزه علم‌سنجی دارد که در ادامه بدان پرداخته می‌شود. در تصویر ۲، ۴ گره در ۴ خوشه‌ی جداگانه که دارای بیشترین مرکزیت و بالاترین رتبه یا به عبارتی دارای وزن بیشتر، و با دایره‌ی بزرگتری هستند، به عنوان نزدیکترین موضوع مرتبط به هر خوشه در نظر گرفته شدند. سپس با استفاده از دسته‌بندی موضوعی بر اساس خوشه‌بندی واژگان پربسامد، خوشه‌های موضوعی حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی شناسایی شد. بنابراین موضوعات، با توجه به واژگان پرتکرار مرتبط با هر یک از خوشه‌ها اعم از Information Literacy، Media Literacy، Internet و Curriculum مورد مطالعه قرار گرفتند. بر اساس این نقشه و گزارش‌های مربوط به آن می‌توان گفت که موضوعات «آموزش عالی»، «انواع سطوح سواد رسانه‌ای»، «فناوری و تکنولوژی»، و «برنامه آموزشی نوین» دارای بیشترین اهمیت در نقشه‌ی مذکور هستند و گره‌های زیادی با آن‌ها در ارتباط هستند.

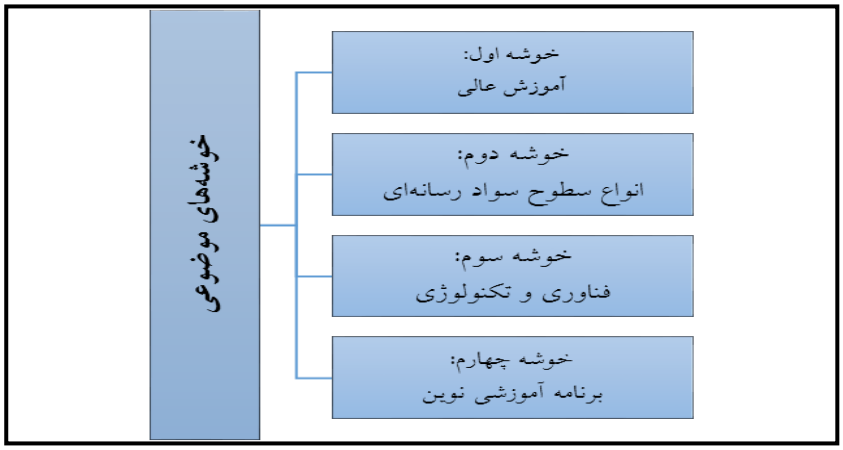
تصویر ۱. نقشه‌ی هم‌رخدادی واژگان در حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی

مفاهیم موجود در تصویر ۳، با توجه به اکثریت واژگان پربسامد، به عنوان مفاهیم اصلی خوشه‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفته است که در نهایت می‌توان گفت، بیانگر موضوعات مرتبط با مقالات حوزه‌ی مورد مطالعه در پایگاه وبگاه دانش در بازه‌ی زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ هستند. خوشه‌ی اول، عمدتا به توصیف انواع مراکز آموزشی مانند مدرسه و دانشگاه و خدمات رسانه‌ای مرتبط مانند کتابخانه می‌پردازد که تصویر ۳ به نوعی، بیانگر برتری این موضوع نسبت به موضوعات دیگر از لحاظ توزیع واژگان نیز می‌باشد. خوشه دوم به انواع سطوح سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در این حوزه تأکید دارد. در خوشه‌ی سوم، سطوح فناوری و تکنولوژی مانند منابع دیجیتالی از جمله شبکه، فیلم و سایر رسانه‌های جدید مورد بررسی قرار می‌گیرد. خوشه چهارم به برنامه آموزشی نوین و ایجاد زیرساخت‌های لازم در این خصوص اشاره دارد (نمودار ۳).

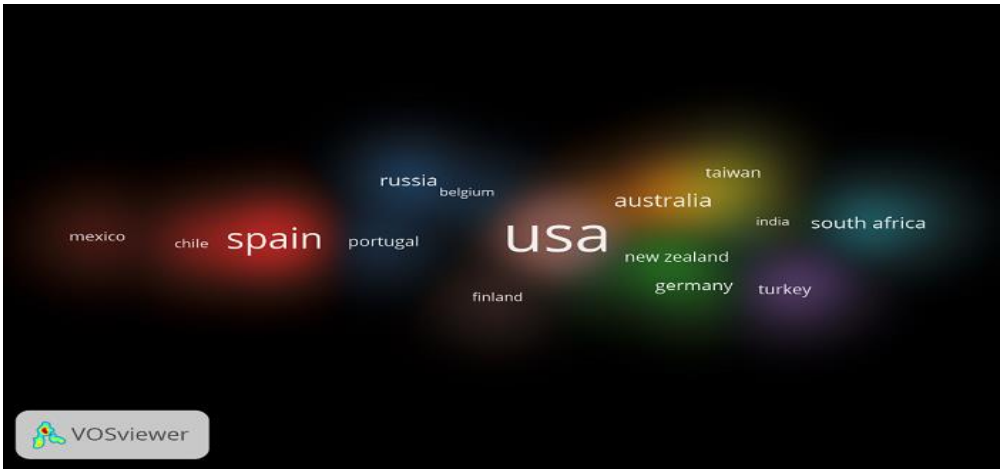
در ادامه، نقشه چگالی و خوشه‌های تشکیل‌دهنده شبکه هم‌تألیفی کشورها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer ترسیم (تصویر ۳) و مورد بررسی قرار گرفت. در این

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

نقشه کشورهایی که با هم ارتباط بیشتری دارند در فاصله نزدیک‌تر و کشورهایی که ارتباط کمتری دارند در فاصله دورتری نمایش داده می‌شوند. چگالی هر کشور نیز بر اساس تعداد تولیدات آن کشور، تعداد گره‌های همسایه آن کشور و اهمیت گره‌های همسایه تعیین می‌شود. همچنین طیف رنگ‌های قرمز تا آبی به ترتیب نشان‌دهنده وزن چگالی بیشتر تا وزن چگالی کمتر گره‌های تشکیل دهنده شبکه هستند.

نمودار ۱. موضوعات تولیدات علمی حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در پایگاه اسکوپوس در بازه‌ی زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۰

تصویر ۳. نقشه چگالی کشورهای جهان در تولیدات علمی حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی

بر این اساس، کشورهای اسپانیا و مکزیک و شیلی از بیشترین میزان چگالی در شبکه هم‌تألیفی مقالات حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی برخوردار بوده‌اند. پس از این سه کشور، آمریکا و استرالیا و تایوان (کشورهای زرد رنگ) دارای بالاترین میزان چگالی بوده‌اند. از سوی دیگر تحلیل خوشه‌ای شبکه هم‌تألیفی کشورها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی نشان می‌دهد که این شبکه از ۶ خوشه متمایز تشکیل شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج، تولیدات در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در فاصله سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ روند افزایشی داشته و در سال ۲۰۱۷ با ۲۱۳ رکورد به بیشترین میزان، در بازه زمانی مورد نظر رسیده است. همچنین نتایج نشان دادند که تولید مقالات طی سال‌های مورد بررسی به طور میانگین با نرخ رشد ۱۵ درصد در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی روند افزایشی داشته است، همان‌طور که تعداد نشریات مرتبط با حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در پژوهش اسدزندی و همکارانش (۱۵) و تعداد پایان‌نامه‌ها و رساله‌های سواد اطلاعاتیِ دو کشور ایالات متحده و تایوان در پژوهش Hsieh و همکارانش (۱۶)، طی سال‌ها به طور پیوسته افزایش یافته است. روند صعودی انتشارات در این حوزه، استمرار این روند افزایشی در دهه‌های آتی را نیز همچنان مژده می‌دهد. از سوی دیگر، تطابق نتایج پژوهش وی در خصوص تعداد اسناد منتشر شده در حوزه مورد مطالعه در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، با نتایج این پژوهش، هم‌راستایی مقایسه نتایج مطالعات اخیر نسبت به مطالعات پیشین را نوید می‌دهد. با این وجود پژوهش Kolle (۲۰۱۷)، به بررسی متون منتشر شده بر روی سواد اطلاعاتی از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ در پایگاه وب‌آوساینس و جنبه‌های کلیدی گرایشات آن پرداخت و نتایج حاکی از آن بود که افزایش سطح ادبی در حوزه‌ی سواد اطلاعاتی از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ مشاهده شده است و میزان بالای آن

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

مربوط به سال‌های ۲۰۰۷، ۲۰۰۸ و ۲۰۱۱ بوده است (۱۹) در حالی‌که در پژوهش حاضر تعداد مدارک این حوزه در سال ۲۰۱۴ بیشتر از ۲۰۱۱ است. ازاین‌رو، نتایج مطالعه‌ی وی با نتایج این مطالعه همسو نیست که بایستی عدم تطابق نتایج دو پژوهش را در جامعیت موضوع مورد پژوهش دانست. با این تفاسیر مشخص است سمت و سیاق پژوهش Kolle (۲۰۱۷) تنها بر روی سواد اطلاعاتی و نه سواد رسانه‌ای است. به این ترتیب، به نظر می‌رسد سیرِ صعودی پژوهش‌های صورت گرفته، نشان‌دهنده‌ی توجه پژوهشگران و متخصصان، در خصوص تأثیر مستقیم عرصه‌ی فناوری بر ابعاد سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دارد. در واقع، استقبال پژوهشگران بر میزان انتشارات این حوزه در سال‌های جاری، انعکاسی از رویکرد روشنفکرانه آن‌ها به اشکال فراچاپی، تولید، توزیع و درک رسانه‌ای است.

البته میان یافته‌های پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی کشورهای برتر، نیز تفاوت‌ها و شباهت‌هایی مشاهده می‌شود. نتایج به‌دست‌آمده در خصوص برترین کشورها در زمینه تولیدات علمی، کشور اسپانیا در جایگاه نخست و مکزیک و شیلی در جایگاه دوم و سوم قرار دارند اما بر اساس پژوهش اسدزندی و همکارانش (۲۰۱۳) و همچنین Özçınar و Öztürk (۲۰۱۶) ، ایالات متحده، انگلستان و استرالیا برجسته‌ترین کشورها در این زمینه شناخته شده‌اند (۱۵) و (۶). شاید بتوان علت وجود اختلاف در شناسایی کشورهای برجسته در پژوهش‌های گوناگون را، به بازه زمانی مورد مطالعه مرتبط دانست. بدیهی است در دهه اخیر، رقابت کشورها در خصوص مباحث بهره‌گیری از دیجیتال و رسانه جدی‌تر شده باشد. از طرفی، با توجه به نتایج پژوهش غنبری باغستانی توزیع جغرافیایی و زبانی تولید علمی در زمینه "سواد رسانه‌ای" به صورت ملموسی به سمت کشورهای پیشرفته غربی جهت‌دار است (۱۴) و همچنین طبق پژوهش Özçınarl و Öztürk (۲۰۱۶) همکاری بین اروپا و ایالات متحده بسیار زیاد و بین آسیا و سایر نقاط جهان بسیار کم است در حالی‌که کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، با توجه به فقدان حضورشان در شبکه بین‌المللی تحقیق و توسعه در این حوزه، نقش کمتری در گسترش حوزه "سواد رسانه‌ای" داشته‌اند (۶). به همین دلیل است که در نقشه علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی برتر (تصویر ۱) و همچنین نقشه چگالی کشورها (تصویر ۴) نام هیچ یک از دانشگاه‌های کشور ایران وجود ندارد. دانشگاه‌های برتر تحقیقاتی در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در سراسر جهان شامل "دانشگاه گراندا" با ۲۲ مدرک و "دانشگاه هوولا" با ۱۷ مدرک است که هر دو دانشگاه متعلق به کشور اسپانیا هستند. بعد از آن‌ها، "دانشگاه پوردو" در کشور ایالات متحده با ۱۵ مدرک از برترین دانشگاه‌ها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی محسوب می‌شود. می‌توان گفت یکی از دلایل حضور کمرنگ سازمان‌های ایرانی در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در نقشه علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی برتر (تصویر ۱)، عدم استقرار سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در هسته اصلی آموزش است. اجتناب از برنامه‌های جامع رسانه‌ای در سطح دانشگاه، پیامدهای جدی برای جامعه دارد. به همین دلیل مهم است که تمامی اعضای جامعه، شایستگی‌های مربوط به استفاده از رسانه، ایجاد و تحلیل را به منظور مشارکت در یک فرهنگ دموکراتیک و رقابت در نیروی کار مدرن توسعه دهند. علاوه بر آموزش سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی توسط معلمان، اساتید دانشگاه‌ها نیز در همه حوزه‌ها باید روش‌های جدیدی برای کمک به توسعه این مجموعه از مهارت‌ها در بین دانشجویان در نظر بگیرند. در صورتی که ممکن است راه حل بهینه از یک دانشگاه به دانشگاه دیگر متفاوت باشد، مهم این است که سیستم آموزشی در دانشگاه و حتی در سطوح اولیه و ثانویه با نیازهای زندگی مدرن اجتماعی وفق پیدا کند و روش‌های جدیدی را برای سازگاری، انطباق و ادغام رسانه جدید در برنامه‌های آموزشی موجود مدّنظر قرار دهد (۱۴).

مصورسازی موضوعات و مقولات حوزه‌های علمی آن به خودی خود، پیشنهادات یا گزینه‌های سیاستی خاصی را ارائه نمی‌نماید، بلکه می‌تواند در فهم وضعیت دانش موجود و جهت‌گیری سیاست‌های علمی در این زمینه، راه‌گشا باشد. بنابراین با استفاده از نتایج این پژوهش، می‌توان از وضعیت موجود موضوعات پژوهشی و رابطه بین آن‌ها، کلیدواژگان و اصطلاحات مهم حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی، تحلیل قابل قبولی ارائه داد و کاربران، پژوهشگران و مسئولان سیاست‌گذار بهتر می‌توانند از وضعیت پژوهشی و موضوعی این حوزه آگاهی یابند. البته با بررسی تولیدات علمی این حوزه مشخص شد که با پیشرفت و توسعه فناوری در ارتباطات و خدمات، ارتقاء چشمگیری در این حوزه نسبت به سال‌های گذشته مشاهده شده است؛ با این وجود، فاصله بسیار زیادی تا رسیدن به غایت، در حوزه‌ی مورد پژوهش بخصوص برای کشور ایران، مشاهده می‌شود. بر اساس نتایج پژوهش غنبری باغستانی (۱۳۹۸) مهمترین محورهای مفهوم‌پردازی و مبنای تحقیقات تجربی، موضوع "جوانان"، "آموزش"، "رفتار" و "تلویزیون" در حوزه سواد رسانه‌ای است (۱۴). همچنین "طبقه‌بندی دیجیتالی"، "سواد رسانه‌ای"، "تعلیم و تربیت"، "آموزش عالی" و "تفکر انتقادی" در پژوهش Kolle (۲۰۱۷)، موضوعات اصلی تحقیق در حوزه سواد اطلاعاتی بودند (۱۹).

همچنین، مهمترین خوشه‌ی پژوهش حاضر مانند دو پژوهش پیشین به «آموزش عالی» اشاره دارد چرا که وجود واژه " Higher Education" و "Academic Literacy" در بین واژگان و اصطلاحات برتر خوشه اول همچونInformation Literacy، حکایت از میزان وابستگی سطح سواد اطلاعاتی به سطح آموزش عالی و تحصیلات دانشگاهی دارد. اما مقایسه موضوعات مرتبط با سایر خوشه‌های پژوهش حاضر تاحدودی در تقابل با پژوهش‌های غنبری باغستانی (۱۳۹۸) و Park و همکاران (۲۰۲۰) است (۱۴)،و (۱۷). «انواع سطوح سواد رسانه‌ای»، «فناوری و تکنولوژی»، و «برنامه آموزشی نوین» بیانگر سایر موضوعات مرتبط با تولیدات علمی حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در پایگاه وبگاه دانش در بازه‌ی زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ هستند. البته ناگفته نماند موضوعات مرتبط با حوزه رسانه‌های الکترونیکی و دیجیتالی در هر چهار پژوهش مذکور، با

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

عناوین متفاوتی به نوعی چشم‌نواز می‌نماید و به ایفای نقش مهم رسانه‌ها گوشه چشمی دارد. آنچه پراهمیت است، دانش متخصصان این حوزه در آینده است چرا که لازمه‌ی ارتقاء علمی در هر حوزه‌ای، ارتباط علمی بین پژوهشگران آن حوزه در سطح بین‌المللی است و هنوز این آینده حداقل در ایران به طور شایسته به وقوع نپیوسته است.

با پیدایش شبکه‌های نوین و جهانی اطلاعات و ارتباطات و تأثیرپذیری همه ابعاد زندگی بشر از این انقلاب فناورانه، جهان وارد جامعه جدیدی شده است. آنچه مشخص است، تحقیقات در حوزه‌ی سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی و ارتباط دانشگاه و جامعه روند درخوری دارد اما راه طولانی تا رسیدن به جامعه اطلاعاتی در پیش روی جامعه علمی وجود خواهد داشت. چرا که با توجه به تصویر ۲ هنوز هم‌بستگی کامل بین دانشگاه و جامعه از کانال سواد رسانه‌ای صورت نگرفته است و فضاهای خالی دیده می‌شود که می‌تواند در آینده با مؤلفه‌هایی همچون همکاری ملی و بین‌المللی پر شود و کاستی‌های این نقشه را جبران نماید. بنابراین نتایج این مطالعه تلاشی در جهت مدیریت و برنامه‌ریزی دانشگاهیان در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی است تا مدیران و ذینفعان بتوانند مسیر فعالیت‌های علمی آینده در این خصوص را ترسیم نمایند. مسئولین بایستی به فاصله و شکاف بین فضای دانشگاهی به عنوان دستگاه خدمت‌رسان و مردم توجه نمایند و همچنین با بهره‌گیری از توسعه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی مرتبط با موضوعات مطرح شده در این پژوهش را در دانشگاه‌ها و موسسات علمی بکار گیرند. با توجه به ارتباط مستقیم بین سواد اطلاعاتی با خلاقیت و قابلیت کارآفرینی دانشجویان (۱۹)، ارائه درس سواد اطلاعاتی در همه رشته‌ها، به منظور تقویت این مهارت در دانشجویان یک ضرورت اساسی می‌باشد که باید تصمیم‌گیری‌های لازم توسط سیاست‌گذاران اتخاذ گردد. همچنین برای مطالعات آتی پیشنهاد می‌شود به منظور هدف‌گذاری و تدوین سیاست‌های یکپارچه بالادستی و تقویت زیرساخت‌ها در حوزه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی ملاحظات و مطالعات بیشتری صورت پذیرد.

ملاحظات اخلاقی:

در این پژوهش، مسائل اخلاقی از جمله سرقت ادبی، انتشار یا تسلیم دوگانه و همچنین اصول محرمانگی در ارائه‌ی داده‌های پژوهش بطور کامل رعایت شده است.

تضاد منافع:

نویسندگان تصریح می‌نمایند که هیچ‌گونه تضاد منافعی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

تشکر و قدردانی

از داوران محترم به خاطر ارائه‌ی نظرات و پیشنهادات راهگشا صمیمانه سپاسگزاریم.

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

References

1. Lankshear C, Knobel M, editors. New" literacies: Research and social practice. Plenary address for annual meeting of the national reading conference, San Antonio; 2004. Available at: https://www.oocities.org/c.lankshear/nrc.html

2. Kurbanoglu SS, Akkoyunlu B, Umay A. Developing the information literacy self-efficacy scale. Journal of documentation. 2006; 62(6): 730-43.

3. Aslan S, Reigeluth CM. Educational technologists: Leading change for a new paradigm of education. TechTrends. 2013; 57(5): 18-24.

4. Wilson C. Media and information literacy: Pedagogy and possibilities. Comunicar Media Education Research Journal. 2012; 20(2): 15-24.

5. Faraji Khiavi F, Zahiri M, Ahmadi Angali K, Mirzaei B, Veisi M, et al. Information literacy among undergraduate students of health services administration in Ahvaz jundishapur university of medical sciences based on sconul seven pillars model: 2013. Journal of Payavard Salamat. 2014; 8(2): 101-12. Available at: https://payavard.tums.ac.ir/browse.php?a_id=5355&sid=1&slc_lang=en [In persian]

6. Özçınar H, Öztürk TH. The Intellectual Structure of Media Literacy Field. Karabük University Journal of the Institute of Social Sciences. 2016; 6(1): 162-79. Available at: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/317905

7. Breivik PS. 21st century learning and information literacy. Change: The Magazine of Higher Learning. 2005; 37(2): 21-7. Available at: https://naspa.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/CHNG.37.2.21-27?journalCode=vchn20

8. Glänzel W. Bibliometrics as a research field--A course on theory and application of bibliometric indicators. COURSE HANDOUTS; 2003.

9. Sengupta IN. Bibliometrics, informetrics, scientometrics and librametrics: An Overview. Libri. 1992; 42(2): 75-98.

10. Potter WJ. The state of media literacy. Journal of broadcasting & electronic media. 2010; 54(4): 675-96. Available at: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08838151.2011.521462

11. Hobbs R. Digital and media literacy: Connecting culture and classroom. California: Corwin Press; 2011.

12. Saskatchewan Uo. University Library, Current library status, Information Literacy at the University Library. n d. Available at: https://library.usask.ca/

13. Pittsburgh Uo. University Library System. 2020. Available at: https://www.library.pitt.edu/information-literacy/

14. Ghanbari Baghestan A. Research on "Media Literacy": A Retrospective Analysis from 1970 to 2019. Global Media Journal. 2019; 14(1): 75-93. Available at: https://gmj.ut.ac.ir/article_73577_en.html?lang=en

15. Asadzandi Sh, Shahbodaghi A, Sajjadi S, Kamkarhaghighi M, Hemmat M. A scientometric study of media literacy literature based on Scopus record through 2011. Journal of Paramedical Sciences (JPS). 2013; 4(1): 49-59.

16. Hsieh PN, Chuang TM, Wang ML. A bibliometric analysis of the theses and dissertations on information literacy published in the United States and Taiwan. Advances in Intelligent Systems and Applications. 2013; 1: 337-48.

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]

17. Park H, Kim HS, Park HW. A Scientometric Study of Digital Literacy, ICT Literacy, Information Literacy, and Media Literacy. Journal of Data and Information Science. 2021; 6(2): 116-38. Available at: http://manu47.magtech.com.cn/Jwk3_jdis/EN/10.2478/jdis-2021-0001

18. Kowalski G. Information retrieval architecture and algorithms. New York: Springer. 2011. Available at: http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/40462/1/48.pdf

19. Tatari S, Mokhtari Dinani M. Modeling the Relationship between Information Literacy and Creativity and Entrepreneurial Capability of Higher Education Physical Education Students in Tehran Universities. New Trends in Sport Management. 2018; 6(22): 53-63. Available at: http://ntsmj.issma.ir/article-1-1172-en.html [In Persian]

[Downloaded from cjs.mubabol.ac.ir on 2026-11-08]

[DOR: 20.1001.1.24234710.1400.8.1.2.1]
[DOI: 10.22088/cjs.8.1.10]